

նորայ: Ես դեռ նոր յընծայեալ էյի ի մօրէ, որ ճէզվիտ պատրի Յակոբ Վիլօթն¹¹ եկել է ի էրզրում: Տէս, թէ ինչ սիրով ընդունին զնայ հայք. խուց բանան վասն նորա ի յեկեղեցւոյն, զգենու առժամայն հանդերձ հայ քահանայի, նոյն եկեղեցւոյն ժամասէ ընդ հայ քահանայսն, անդ քարօզ ասէ, անդ պատարաճէ եւ հաղորդէ զժողովորդն: Եւ այլք պատմեցին, թէ այնքան սիրէյին զնայ, որ ոչ թողուն զնայ, որ միայնակ լինէր եւ կամ ուտէր զիր հացն: Արդ, զիա՞րդ եղեւ, որ այժմ վերացաւ այն սէրն եւ սերմանեցաւ ատելութիւնք: Օ՞վ եղեւ պատճառն, ոչ ապաքէն դուք, /2076/ կարի յոյժ արձակեցիք առ մեզ այլ ձեր մարմնապաշտ, արծաթապաշտ, խաբեբայ, խորամանկ եւ իգասէր կրօնաւորքն ձեր, որ ոչ խնայեցին հօտին, որպէս որ ասէ առաքեալն Պաղոս՝ որպէս զգայլ յաբշտակեցին զանմեղ գառինս¹²: Թէ քահանայքն ձեր ոչ կարեն արձակել զկապեալս, քանզի ի[ն]քեանք կապեալ են, նոցա արած պատարաճն պատարաք չէ, զի առնեն զսիմէոնականութիւն եւ այլ բազում նման սոցա բարբառեցին:

— Եկապայր, յերբոր էրկու թագաւոր հանդէպ միմիանց տան պատերազմ, յուրաքանջիր հակառակին թշնամի կոչէ: Արդ, առ ո՞րն ի յերկոցունցն է ասելի, թէ է ճշմարիտ թշնամի: Պատասխանեմ, յորն որ ի սկսբանէ պատճառ եղեւ, նայ է թշնամի եւ զմիւսն, որ հարկէ յելաւ ընդդէմ նորա, նայ անպարտ է եւ ոչ է արժան կոչել թշնամի, քանզի ոչ կարէր եթէ ոչ յելանիցէր ընդդէմ յարուցելոյն: Եթէ նայ ոչ գայր ի վերայ սորայ, սայ ոչ յելանէր ի վերայ նորա:

Ուրեմն, յարուցեալն կոչի թշնամի եւ ոչ ընդդիմացօղն:

— Շնորհակալ եմ, որ ուղիղ դատեցիր եւ ճշմարտութեամբ պատասխանեցիր:

— Նմանապէս պատասխանեմ քոյ բանին, որ յանդիմանեցիր զիս, թէ քեզ ոչ էր պարտ քննել զմեր աշաց գերանն: Նախ դուք յարեաք ի վերայ մեր քննել զմեր աշաց շիւղն, մեք ոչ կարէ[մ]ք ոչ ընդդէմ ունիլ քննել եւ յայտնել ձեզ ձեր աշաց գերանն: Ուրեմն դուք էք մեր թշնամին, /208a/ որ ի դուր եւ անպատճառ յարուցեալ էք ի վերայ մեր, այլ ոչ ունիս պատասխան լուռ լէր:

Հ. Թողումք այս ամենայն, ընթացցուք յառաջ, սկսեսցուք զսկսբէն պատմութեանց քոց մինչ ի վերջն, բառ առ բառ... Առ որ բանից վերայ որ հարցանեմ, շնորհես պատասխանել ինձ ամենայն ճշմարտութեամբ:

Պ. Բարի է, յօժար կամօք յանձն առնում, ամենայն ճշմարտութեան եւ առանձն ձանձրութեան պատասխանել քեզ, ընդ ամենայն իրաց, զոր ինչ որ հարցանես յինէն, ասաց զի տեսից քոյ կամն ինչ է:

Հ. Ի յառաջին գլխոյ պատմաբանից քոյ 3 համարն գրել ես, թէ իմ վարպետն ասէր, թէ ճշմարտութիւնն է ի մէջ Ֆրանկաց եւ թէ հայրն իմ գովաբանէր զնոսա: Արդ, դու ընդէ՞ր պարսաւես զմեր ազգն, թէ ոչ գոյ ի նոսա ճշմարտութիւն:

Պ. Ես ոչ ասացի հաւատոյ[լ] կողմանէ, այլ՝ գործոց: Զինչ օգուտ է բերանով քարոզել զճշմարտութիւնն եւ գործել զստութիւն, որպէս որ ասէ Յակոբ առաքեալն, թէ՛ զինչ օգուտ է եկապայրք իմ, եթէ, ասիցէ, ո՞ք հաւատս ունիլ եւ զգործս ոչ¹³, եւ այլ բազում ինչս խոսի ի վերայ սորա: Վարպետն իմ ոչ եկաց ընդ ձեզ եւ երբեք ոչ տեսաւ զձեզ, այլ միայն թէ այնպէս կարծէր ի հեռաստանէ, որպէս որ ես ի նախնումն այնպէս հաւատայի եւ կարծէյի առանց տեսութեան:

11 Հայաստանում ԺԸ դարի վերջին գործած յիսուսեան միսիոներներից, հայագետ: 1714 թ. Հոռմի Ուրբանեան տպարանում հրատարակուեցին Յակոբ Վիլլոտի *Բառգիրք հայկական լեզուի եւ Մեկնիչ սրբոյ աւետարանին* աշխատությունները: Էրզրումում եւ Հայաստանի այլ շրջաններում իր առաքելությունը, ինչպէս նաեւ մօտ մէկ տասնեակի չափ ուղեգրությունները տե՛ս Voyages d'un missionnaire de la Compagnie de Jesus en Turquie, en Perse, en Arménie, en Arabie, & en Barbarie. Paris, MDCCXXX /1730/.

12 Հմմտ. Գործ. Ի 29

13 Յակ. Բ 14